

Univerza
v Ljubljani Fakulteta
za družbene vede

ZGODOVINA NOVINARSTVA IN MEDIJEV

Poročilo 1

Družbeno kulturni položaj novinarjev časnika Večer v 90. letih dvajsetega stoletja

S. H.

G. P.

M. V.

U. Z.

Novinarstvo, 1. letnik, redni študij.

Ljubljana, 21. april 2011

1. Družbene razmere

Devetdeseta leta so v Sloveniji minila v znamenju sprememb političnega sistema, sprejemanja nove medijske zakonodaje, privatizacije medijev, liberalizacije časopisnega trga, medijske koncentracije in komercializacije. Pri tiskanih medijih se je svoboda javnega izražanja izenačila s svobodo lastnine. Prevladalo je mnenje, da bo privatizacija medijev zagotovo odvrnila državo od vmešavanja v novinarstvo. Zagovorniki tega so se sklicevali predvsem na slabe izkušnje v prejšnjem režimu. V Sloveniji je bila lastniška struktura tiskanih medijev taka, da so zaposleni posedovali 60% medija, vendar pa to ni delovalo tako, kot v drugih državah. Cenzura s strani lokalne politike je bila najbolj očitna oblika državnega nadzora nad mediji. Podržavljenje komunikacijske sfere je vplivalo na vsebinsko zasnovano množično produciranih sporočil – zmanjšan obseg reklam in spremenjena zasnova redakcijskih sporočil, ki pa so bila v celoti »lojalna družbenemu sistemu« (Splichal, 1984).

Naloga tiska in medijev v moderni demokratični družbi ni le zapisovanje podatkov o dogodkih in propagiranje oblasti, ampak objektivna interpretacija preverjenih informacij. Na prehodu iz socialističnega v tržni sistem je zelo pomembna stroga zaščita človekovih pravic, ključno vlogo pri tem pa so odigrali prav tiskani mediji. Decembra leta 1990 je takratni glavni urednik Drago Simončič na lastno željo odstopil, kolektiv pa je prvič lahko izvoli urednika po lastni želji. Ljudje so medijem zaupali, ker so se pričeli pojavljati prispevki o slovenskem narodnem programu ter o demokraciji. Časnik Večer je v tem času poročal o veliki brezposelnosti in krizi v gospodarstvu (na področju Maribora). Novinarji Večera so izpostavljali socialni aspekt gospodarskih težav pri tranziciji, odkrito pa so se zoperstavili tudi bivšemu režimu. Leto vsekakor 1990 pomeni klimo družbene ne-varnosti in čas, ko se družbene razmere v Jugoslaviji vidno spremenijo – začne se pripravljati teren za velik družbeni preobrat (Prodan, 2010).

2. Ekonomske razmere

V Sloveniji je v preteklosti prevladovalo prepričanje, da morajo tiskani dnevnik ostati v domači lasti pod pretvezo »nacionalnih interesov«. Preprečiti je bilo treba razprodajo slovenskih medijev tujim lastnikom. Zaradi strahu pred tujimi lastniki in njihovim morebitnim uveljavljanjem političnih interesov, je pripeljal do regulacije lastniških deležev pri posameznih lastnikih. V resnici pa se je zaradi domnevne ogroženosti

pred tujimi prevzemi, dogajala medijska koncentracija, ki so jo izpeljali domači lastniki – velikokrat močno povezani s politiko (Ferlič, 2006).

Skupina poslancev, ki je sodelovala pri pripravi zakona o lastninskem preoblikovanju, je podprla mnenje, da se mediji pri privatizaciji izenačijo z drugimi podjetji. Pri tem se je odprlo vprašanje, ali pri privatizaciji upoštevati dejanske kapitalske vložke države – v primeru, da bi jih, bi lahko mediji postali državni in bi tako privatizacija državnih (družbenih) medijev prinesla njihovo podržavljenje. Sprejeta je bila politična odločitev za specifični način privatizacije z notranjim odkupom. To je pomenilo, da naj bi mediji ostali v rokah zaposlenih, in to naj bi posledično tudi omogočilo tudi njihovo politično neodvisnost in svobodo. V povezavi s tem je bil sprejet tudi 39. člen Zakona o javnih glasilih, ki je bil kot nekakšen »varnostni ventil« za preprečevanje podržavljenja in je določal razpršeno lastništvo oz. onemogočal prevzem s strani samo enega lastnika (Petković, 2006).

Privatizacija z notranjim odkupom je vplivala tudi na način urejanja odnosov med upravo in zaposlenimi oz. med upravo in odgovornim urednikom. Tako je bilo v zakonu zapisano, da ima javno glasilo odgovornega urednika, ki ga imenuje in razrešuje izdajatelj po poprejšnjem mnenju uredništva oz. zastopstva uredništva (30. člen), in da je za bistveno spremembo programske zasnove potrebno pridobiti mnenje uredništva oz. zastopstva uredništva (34. člen). Oba člena naj bi preprečevala prihodnjim lastnikom vpliv na programsko politiko medija (Breznik, 2004).

Mariborski Večer se je usmeril na poslovno povezovanje (natančneje nakupe) lokalnih medijev. Tako je lokalnim medijem v Murski Soboti (Podjetje za informiranje, v okviru katerega poslujejo lokalni tednik Vestnik, nekomercialna radijska postaja Murski val in oglaševalska agencija), Celju (delniška družba NT&RC združuje časopis Novi tednik, Radio Celje in skupno oglasno agencijo) in na Ptuj (Radio Ptuj in Tednik) ponudil združitev v enotno podjetje z Večerom. Po besedah takratnega direktorja ČZP Večer ni šlo za nikakršen prevzem, temveč za snovanje podjetja, ki lahko na trgu utrdil položaj vseh skupaj (Breznik, 2004).

Tabela 2.2: Lastniška sestava večera

PID INFOND ZLAT (KBM INFOND) ¹⁰	32,23 %
TALUM	12,62 %
SLOVENSKA ODŠKODNINSKA DRUŽBA	10,00 %
LEYKAM	9,74 %
DNEVNIK	6,52 %
TRIGLAV STEBER I PID	2,45 %
PUBLIKUM	2,23 %
MALI DELNIČARJI	24,20% ¹¹

Tiskarna Leykam, ki je v stoddostni lasti avstrijskega Leykam Media, je leta 1994 (po nakupu propadlega Mariborskega tiska) sklenila z *Večerom* 10-letno pogodbo o tiskanju. Leykam, ki naj bi ga zanimal 25- do 40-odstotni lastniški delež *Večera*, je svoj desetodstotni delež pridobil večinoma z nakupom delnic malih delničarjev.

2.2 Lastniške povezave splošninformativnih dnevnikov

Pregled lastniških povezav slovenskih splošninformativnih dnevnikov kaže, da sta razen KD holdinga, Krekove družbe, KBM Infonda in DZS, največja lastnika v slovenskih medijih dva paradržavnega sklada: SOD ima lastniške deleže v Delu (11,71 %), Večeru (10 %), Delu Prodaji (10 %), Delu Revije (10 %), DZS (7,4 %), Gospodarskem vestniku (8,19 %) ter devetih radijskih postajah. Oba sklada, ki sta bila ustanovljena v času privatizacije slovenskih podjetij, sta dejansko največja medijska lastnika. Tako je država, ki neposredno vpliva na poslovno politiko KAD-a in SOD-a, po desetletju privatizacije še naprej največji medijski lastnik.

Koncentracija pomeni tržna ravnanja, ki prinašajo trajno spremembo v strukturi udeleženih podjetij (*glej Zakon o preprečevanju omejevanja konkurence/ZPOmK - GV, 2000:111*).

Na medijskem področju so pomembni predvsem trije tipi koncentracije:

- horizontalna koncentracija (prevlada na določenem medijskem trgu; na primer časopisnem trgu ali med televizijskimi postajami),
- navzkrižna koncentracija (na različnih medijskih trgih, ponavadi nastopi med časopisi in elektronskimi mediji) in
- vertikalna koncentracija (vključuje vse stopnje proizvodnje, na primer proizvodnje vsebine, distribucije, prodaje, enotno oglaševanje..).

Na osnovi analize, ki sta ji opravila Sandra B. Hrvat in Lenart J. Kučič lahko ugotovimo, da na slovenskem medijskem trgu obstajajo vertikalne, horizontalne in diagonalne medijske koncentracije. Slovenski splošninformativni dnevniki imajo na prvi pogled dokaj razpršeno lastniško strukturo in

navidezno veliko število nepovezanih lastnikov je v resnici majhno število kapitalsko in upravljavsko povezanih oseb (Bašić Hrvatini in Kučić 2002).

3. Tehnološke razmere

Večer leta 1994 prvič izide v barvni različici, leto kasneje pa je uredništvo postavilo prve spletne strani. Prelomni datum je 11. maj 1998, ko so začeli objavljati celotno vsebino tiskane izdaje v elektronski obliki. Leta 1999 Večer izide kot prvi slovenski časnik na CD-ju. Pomemben podatek je še, da je njihov programski del plod lastnega znanja (Breznik, 2004).

4. Delavne razmere

Kot v Jugoslaviji, je imela tudi v Sloveniji oblast velik vpliv na medije. Novinarji so bili člani ZKS, kar pa jim je predlagala oblast. Člani ZKS-ja so bili tudi uredniki, tako kot novinarji, na predlog oblasti. Preko novinarjev in urednikov je nato politika določala tudi medijske vsebine, ki so morale ustrezati nenapisanim pravilom in določenim standardom. Pravila so se spreminjala s časom, razlikovala pa so se tudi po publikacijah. Delo, ki je bil takrat najbolj bran dnevni časopis, je imel najmanj svobode, saj si oblast ni mogla privoščiti, da bi prišlo do kakšnih odstopanj od standarda v takšni publikaciji. Dnevnik in Večer pa sta imela malce več svobode, saj nista bila tako veliki publikaciji in nista imela večjega vpliva na javnost. Seveda pa popolne svobode ni imela nobena publikacija. Med odkrite mehanizme represije na novinarsko delo spadajo vsi ukrepi, ki so vidni oz. jih lahko opazimo sami. Takšni ukrepi so fizično nasilje, zastraševanje novinarjev, represivni zakoni, postavljanje novinarjev na "črne liste", prepovedi pisanja ter birokratske in sodniške odredbe.

5. Zaključek

Časopisno založniško podjetje Večer je tretja pomembna časopisno-založniška medijska hiša v Sloveniji. Glavna dejavnost podjetja je izdajanje dnevnega časnika Večer, najmočnejšega tiskanega medija v severovzhodni Sloveniji, tednika *7 dni*, revije *Naš dom* in nekaterih posebnih izdaj. V uvodu predstavljamo še tabelo s kronološkim pregledom pomembnejših prelomnic časnika Večer v devetdesetih letih dvajsetega stoletja.

Tabela 5.1: Zgodovinski mejniki

- 1990 Ločitev časnika Večer od tiskarne Mariborski tisk.
2. december 1994 Časnik Večer se prvič tiska v barvah v novi tiskarni Leykam v Hočah.
- Oktober 1995 Večer dobi svojo prvo stran na internetu.
11. maj 1998 Večer izide prvič v celoti na internetu.
- Marec 1999 Večer (letnik 1998) izide kot prvi slovenski časnik na zgoščenci.
- 2000 Večer okrepi regijske strani svojih izdaj in še naprej izhaja v šestih regijskih izdajah.
- (Vir: Vecer.com, 2007)

Viri in literatura

- Breznik, Mateja. 2004. *Časnik Večer in založba Obzorja*. Ljubljana: 2004.
- Ferlič, Milan. 2006. *Socialne posledice politično-ekonomskih procesov tranzicije*. Ljubljana: FDV.
- Hercog, Petra. 2006. *Konflikt interesov novinarstva in odnosov z javnostmi: študija časnika Večer*. Ljubljana: FDV.
- Hrvatin B., Sandra in Lenart, J. Kučić in Brankica Petkovič. 2004. *Medijsko lastništvo: vpliv lastništva na neodvisnost in pluralizem medijev v Sloveniji in drugih post-socialističnih evropskih državah*. Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/15/mediawatch15.pdf> (20. 4. 2011).
- Hrvatin B., Sandra in Marko Milosavljevič. 2001. *Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih letih: regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev*. Mirovni inštitut. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/08/mediawatch08.pdf> (20. 4. 2011).
- *Media Forum*. Dostopno prek: <http://www.media-forum.si/slo/> (19. april 2011).
- Pajek, Nataša. 2007. *Profil slovenskega novinarja – socialno-psihološka analiza novinarjev in njihovega dela v treh osrednjih slovenskih časopisih (Delo, Dnevnik, Večer)*. Ljubljana: FDV.
- Petek, Miro. *Mediji in novinarji med politiko in kapitalom*. Dostopno prek: <http://www.znp.si/index.php/medijske-razprave/78-mediji-in-novinarji-med-politiko-in-kapitalom> (20. 4. 2011).
- Petkovič, Blaž. 2010. *Vpliv oblasti na medije: primer Primorske novice leta 2006*. Ljubljana: FDV.
- Postolović, Dušica. 2003. *Slovenska politična elita v tranziciji*. Ljubljana: FDV.
- Rogelj, Darja. 2000. On-line časopisi so zelo obiskani. *Finance*, 10. December. Dostopno prek: <http://www.finance.si/1135/On-line-%E8asopisi-so-zelo-obiskani> (20. 4. 2011).
- Trošt, Matevž. 2008. *Instrumentalizacija javnih medijev s strani političnih elit*. Ljubljana: FDV
- *Večer*. Dostopno prek: <http://www.vecer.com> (20. april 2011).
- Zore, Živa. 2006. *Usmerjanje javnosti pri osamosvojitvi Slovenije*. Ljubljana: FDV

